

Nationale identiteit

&

vluchtelingen

in

Zweden

Geschreven door Loes Markus, studentnummer 3865843

Begeleid door Tessa Diphorn

2016

Inhoudsopgave

Inleiding p.3

- 1 Hoofdstuk 1 – Wat de literatuur erover zegt p.8
 - 1.1 Mondialisering en nationalisme p.8
 - 1.2 Identiteit en de ‘Ander’ p.11
 - 1.3 Multiculturalisme en vluchtelingen p.13
- 2 Hoofdstuk 2 – Waarom Zweden? p.17
 - 2.1 Het vluchtelingenbeleid in Zweden p.17
 - 2.2 De beleving van nationale identiteit in Zweden p.18
- 3 Hoofdstuk 3 – De Zweedse nationale identiteit p.20
 - 3.1 Zweedse nationale identiteit – the land of ‘Lagum’ p.20
 - 3.2 Autochtonen en allochtonen p.21
- 4 Hoofdstuk 4 – Zweden in aanraking met vluchtelingen p.23
 - 4.1 Media p.23
 - 4.2 Omgeving p.24
 - 4.3 Persoonlijke ervaringen p.25
- 5 Hoofdstuk 5 – Zweden over vluchtelingen p.27
 - 5.1 Vluchtelingenbeleid p.27
 - 5.2 Arbeidsmarkt en sociale voorzieningen p.28
 - 5.3 Nationale hegemonie, leefbaarheid en veiligheid p.29
 - 5.4 Nationale identiteit p.29
- 6 Hoofdstuk 6 - Discussie en conclusie p.31
 - Bijlage 1 - Samenvatting in Engels p.34
 - Bijlage 2 - Reflectie p.36
 - Bijlage 3 - Literatuurlijst p.38
 - Bijlage 4 - Topic-en vragenlijsten p.41

Inleiding

In het afgelopen jaar zijn er grote stromingen vluchtelingen vanuit voornamelijk het Midden-Oosten en Noord-Afrika naar Europa gekomen. In Zweden is het hoogste percentage van hen per hoofd van de bevolking opgenomen en wordt daardoor door velen als een land gezien met een erg tolerant vluchtelingenbeleid (The Local 2015; Wenté 2015). De grote stroom van vluchtelingen heeft heftige discussies aangewakkerd over hun aanwezigheid in de Zweedse samenleving. In deze discussies binnen de politiek en de maatschappij komt naar voren dat vluchtelingen als een bedreiging worden ervaren voor onder andere de sociale zekerheid en nationale veiligheid, werkgelegenheid, verzorgingsstaat en de economie (SCP 2010; p. 56; Sandelind 2012; p. 3-4). Uit onderzoek blijkt echter dat de negatieve houding ten op zichte van de komst van vluchtelingen niet alleen door de angst voor bedreiging van sociale zekerheden komt, maar voornamelijk vanwege de angst van bedreiging van hun nationale identiteit.

De ervaring van een nationale identiteit verschilt per samenleving of zelfs per persoon, waarbij van niet belang is hoe sterk zich identificeert met zijn of haar land, maar vooral hóe iemand zich identificeert met zijn of haar land (Sandelind 2012; p. 4; Lewin-Epstein & Levanon 2005; p. 113). Dit komt erop zeer dat niet alle nationale identiteiten een negatieve houding ten opzichte van vluchtelingen hebben: iemand met een 'dikke' notie van nationale identiteit is minder tolerant tegenover diversiteit, terwijl iemand met een 'dunne' notie van nationale identiteit daar wat lossier in is (Ghorashi 2003). Het verschil zit in de eisen die als het ware aan iemand gesteld worden om onderdeel te kunnen zijn van de nationale identiteit. Moeten er culturele wortels gedeeld worden om dezelfde burgerrechten te krijgen, vindt in- en uitsluiting of 'social closure' plaats langs etnische lijnen in plaats van nationale lijnen (Wimmer 2002) en krijgt nationalisme dus een particularistischer karakter (Eriksen 2002). Vanuit een dunne notie van nationalisme wordt er meer waarde gehecht aan het hebben van dezelfde ideologische kenmerken en burgerrechten, waardoor nationalisme een universalistischer karakter krijgt.

Het is echter ook mogelijk om een dikke(re) notie van nationale identiteit te ontwikkelen als reactie op de groeiende diversiteit binnen de samenleving, namelijk door een groeiend sentiment van de nationale identiteit. Dit blijkt paradoxaal: in een mondiale wereld waar grenzen vervagen, vindt er een herleving van de nationale identiteit plaats (Hedetoft & Hjort 2002; SCP 2010; p. 9). Daartegenover staat de mogelijkheid om juist als reactie op de diversiteit een dunner en meer universalistische notie van nationale identiteit te ontwikkelen, met meer ruimte voor de 'Ander'.

Met dit onderzoek wil ik meer inzicht geven in het verband tussen nationale identiteit en de houding ten opzichte van vluchtelingen. Ik denk namelijk dat in de discussie rondom het vluchtelingenprobleem met betrekking tot nationale identiteit een tekort aan empirische, recente data is. Het is een situatie waar iedereen wel wat van vindt, maar naar mijn mening te weinig bekend is over de rol die nationale identiteit speelt en daardoor niet voldoende betrokken wordt binnen recente wetenschappelijke en politieke discussies. Door zelf het veld in te gaan, hoop ik een bijdrage te kunnen leveren aan een completer cultureel debat waarbij alle belangrijke factoren meegenomen kunnen worden. Bovendien wil ik meer inzicht bieden in de manier waarop en waarom mensen een negatieve houding ontwikkelen tegenover vluchtelingen. Hierbij zal ik in het bijzonder aandacht besteden aan kwesties rondom nationale identiteit. Zweden is een erg geschikt land om het onderzoek uit te voeren, aangezien daar zoals eerder genoemd het grootste deel van de vluchtelingen per hoofd van de bevolking in Europa is opgevangen. Daarnaast is het vluchtelingenbeleid in Zweden uitzonderlijk tolerant in vergelijking met andere Europese landen, hoewel daar sinds kort een verandering is gekomen met het sluiten (controleren) van de grenzen. Ook groeit het aantal Zweden die vinden dat er geen vluchtelingen meer worden moeten opgenomen (The Local, 2015). Daarom ben ik gekomen tot de volgende onderzoeksvraag:

Hoe construeren autochtone Zweden in Stockholm een nationale identiteit en wat betekent dit voor hun houding ten opzichte van vluchtelingen?

Met behulp van de volgende deelvragen zal tot het antwoord van de onderzoeksvraag gekomen worden:

Deelvraag 1: Op welke manier geven autochtone Zweden in Stockholm inhoud en betekenis aan hun nationale identiteit?

Deelvraag 2: Op welke manier komen autochtone Zweden in Stockholm in hun dagelijks leven in aanraking met vluchtelingen?

Deelvraag 3: Wat is de houding van autochtone Zweden in Stockholm ten aanzien van vluchtelingen en het Zweedse vluchtelingenbeleid?

De functie van het onderzoek is zowel beschrijvend (wat is de situatie) als verklarend (waarom is de situatie zo) (Oost en Markenhof 2010). Het is beschrijvend aangezien ik aan de hand van empirisch onderzoek duidelijk zal maken wat volgens de Zweedse autochtone bevolking de vluchtelingencrisis precies is en wat

zij ervan vinden. Het is verklarend doordat het zal laten zien waarom en hoe deze Zweedse autochtone bevolking handelt vanuit zijn of haar mening over de situatie.

Voor het doen van dit onderzoek heb ik gebruik gemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethoden. Kenmerken aan die methoden is dat zij een beeld geven van de wensen, gedragingen, ervaringen en meningen van de onderzoeksgroep niet alleen beschrijven, maar ook interpreteren en verklaren. Tijdens het doen van antropologisch kwalitatief onderzoek in het veld is het belangrijk om meerdere methoden te gebruiken om aan data te komen; hierdoor is de data steekhoudender en het onderzoek betrouwbaarder. Dit gebruik van verschillende methoden wordt ook wel data-triangulatie genoemd en vergroot de diepte, kwaliteit en mogelijk ook het bereik van de data. Daarom heb ik gebruikt gemaakt van zowel participerende observatie als semi-gestructureerde interviews.

Bij participerende observatie is het participeren essentieel voor het onderzoeken van betekenissen, gevoelens en ervaringen. De methode zorgt ervoor dat de onderzoeker bepaalde informatie die normaal gesproken niet bereikbaar is voor buitenstaanders, toch te weten kan komen. Tijdens het veldwerk bouwt de onderzoeker een vertrouwensband op met zijn (sleutel)informanten, waardoor er meer diepgaande gesprekken gevoerd kunnen worden. In dit onderzoek was het observerende onderdeel van deze methode wat lastiger, aangezien ik de Zweedse taal niet spreek. Daarom lag de nadruk vooral op participeren en heb ik deelgenomen aan tours, workshops en feesten waarbij bijvoorbeeld discussies over vluchtelingen en nationale identiteit gevoerd werden. Om potentiële participanten te leren kennen, heb ik gebruik gemaakt van *'hanging-out'*, of wel het informeel omgaan met de onderzoeksgroep. Tijdens deze informele gesprekken werd duidelijk wie er wel en niet geschikt was voor, of geïnteresseerd was in een interview.

Als er sprake was van wederzijdse interesse, plande ik een semi-gestructureerd interview in met een participant. Dit houdt in dat het gesprek gestuurd wordt door de onderzoeker aan de hand van topic- en eventueel vragenlijsten, maar dat de informant nog steeds een leidende rol heeft. Dat wat de informant belangrijk acht wordt besproken; echter probeert de onderzoeker aan de hand van de topic lijsten het gesprek wat meer sturing te geven. De onderzoeker heeft een plan en een leidraad door middel van topics, maar de respondenten mogen alles over een onderwerp vertellen en altijd onderbreken wanneer zij iets als belangrijk beschouwen. Bij deze interviews heb ik gebruik gemaakt van een professionele geluidsrecorder, zodat er zo min mogelijk informatie verloren kon gaan. Helaas is af en toe de recorder uitgevallen tijdens een interview, waardoor ik af en toe gebruik heb moeten maken van *'headnotes'*, ofwel dat wat ik onthouden heb.

Om een goede representatie te kunnen geven van hoe autochtone Zweden denken over nationale identiteit en vluchtelingen, heb ik onderzoek gedaan met participanten van alle leeftijdsgroepen – behalve jongeren onder de 16, aangezien zij zich misschien nog niet volledig bewust zijn van hun nationale identiteit en alle gebeurtenissen rondom vluchtelingen. Ik heb gepoogd om evenredig onderzoek te doen in de leeftijdscategorieën van 16-35 35-50 en 50+. Verder werd er binnen de onderzoeksgroep rekening gehouden met sociaal-culturele achtergrond en politieke voorkeur, wat in feite inhoudt dat ik als onderzoeker op plekken participanten heb gerekruteerd waar mensen van allerlei achtergronden en politieke voorkeuren komen. De enige eis die verder gesteld werd aan participanten was dat zij goed Engels spraken. Nu staat Zweden er om bekend dat zij het beste Engels spreken van heel Europa en vormde deze eis nauwelijks een obstakel. Ik heb twee interviews met ouderen (80+) moeten afslaan vanwege hun gebrekkige Engels, maar ik heb indirect toch hun visie kunnen meenemen in het onderzoek, doordat ik hun (klein)kinderen wel kon interviewen.

Als onderzoeker ben ik uiteraard tegen een aantal beperkingen aangelopen, zoals in het geval van een (te grote) taalbarrière. Daarnaast heb ik zelf mijn ideeën en (voor)oordelen over het onderwerp van het onderzoek, maar die heb ik geprobeerd naast me te leggen en alleen te uiten bij vrienden en familie. De enkele keer dat mijn mening toch naar boven kwam, heb ik het zodanig gebracht dat het interview verder op weg zou helpen – bijvoorbeeld: “mijn mening hierover is hierbij niet relevant, maar ik denk dat ‘...’, hoe denkt u daar over?”. Aangezien ik mijn participanten garandeer dat de door hun verschaft informatie geheel anoniem verwerkt wordt, werk ik met code-namen en niet met hun persoonlijke namen, waarbij ik alleen hun voorletter gebruik. Daarnaast had ik een *informed consent* brief mee met elk interview, maar geen enkele participant vond dit noodzakelijk. Een enkeling zei zelfs grappend dat ik de interviews met naam en leeftijd moest sturen publiceren in de krant.

Het onderzoek is opgedeeld in aantal hoofdstukken, waarbij eerst de theorie en daarna de empirie wordt besproken. In hoofdstuk 1 is het theoretisch kader te lezen, waarin de belangrijkste wetenschappelijke theorieën en debatten aan bod komen over nationalisme, migratie, vluchtelingen en identiteit. Hier wordt duidelijk gemaakt waarom nationale identiteit zo belangrijk is om mee te nemen in de discussie rondom het vluchtelingenprobleem. Daaropvolgend presenteer ik in hoofdstuk 2 over de context van het onderzoek: ik leg uit waarom Zweden zo geschikt is om onderzoek te doen over de vluchtelingencrisis. Vervolgens zal in de hoofdstukken 3, 4, en 5 het empirisch onderzoek beschreven worden. Elke deelvraag, zoals hierboven genoemd, heeft zijn eigen hoofdstuk waarin besproken wordt wat de resultaten en conclusies zijn. Hier

wordt beschreven hoe in Zweden een overwegend universalistische notie van nationale identiteit heerst, hoe dat tot uiting komt en welke (grote) rol de media spelen bij het beeld dat Zweden hebben van vluchtelingen. Hoofdstuk 6 zal gewijd zijn aan de hoofdconclusie - oftewel het antwoord op de onderzoeksvraag - en de discussie rondom de vluchtelingenkwestie in Zweden.

❖ Hoofdstuk 1 – Wat de literatuur erover zegt

In dit hoofdstuk presenteer ik de theoretische kennis waarmee ik het veld ben ingegaan, om enerzijds te kunnen onderzoeken hoe Zweden hun nationale identiteit construeren en anderzijds hoe dat hun houding tegenover vluchtelingen bepaald. Om dit na te kunnen gaan zal er eerst als het ware ‘uitgezoomd’ moeten worden om de achterliggende processen (zoals mondialisering en het creëren van een identiteit) te begrijpen, waardoor het huidige vluchtelingenprobleem tot stand is gekomen.

In de eerste paragraaf zal er gekeken worden naar hoe het komt dat migratie mogelijk is, namelijk door mondialisering — door de relatieve verkleining van afstanden is het voor vluchtelingen (relatief) makkelijker om in contact te komen met andere landen. Mondialisering in combinatie met nationalisme zorgt voor een bepaald spanningsveld, aangezien verschillende naties elkaar makkelijker kunnen beïnvloeden. In de eerste paragraaf wordt beschreven hoe dit in zijn werk gaat. Ten tweede zal er dieper worden ingegaan op hoe identiteit gevormd wordt en welke invloed migratie daarop zou hebben. Het begrip ‘identiteit’ is vrij groot en complex, maar erg van belang binnen het onderzoek. Nationale identiteit – een kernterm hierin – is onderdeel van het grotere geheel dat de identiteit vormt. Om te begrijpen hoe iemands nationale identiteit beïnvloed kan worden, moet eerst begrepen worden hoe identiteit tot stand komt en beleefd wordt. De derde paragraaf gaat verder in op migratie, maar ook de spanningen rondom multiculturalisme en vluchtelingen. Het zijn termen die in de volksmond veel gebruikt worden, maar in deze paragraaf ga ik in op de (sociaal-wetenschappelijke) betekenis en welke discussie erover mogelijk is. Waar in de tweede paragraaf al dieper is ingegaan op migranten, spitst deze paragraaf zich verder toe op de vluchtelingengroep daarbinnen en waarvan deze zich onderscheidt.

1.1 Mondialisering en nationalisme

In deze paragraaf zal uiteengezet worden wat de termen ‘mondialisering’ en ‘nationalisme’ inhouden binnen het onderzoek en waarom de twee in verband staan met elkaar. Deze termen zijn erg belangrijk, aangezien ze kunnen verklaren hoe multiculturele samenlevingen zijn ontstaan en hoe daarop gereageerd wordt. Mondialisering als wetenschappelijk begrip is het gevolg van het verkleinen van de relatieve afstand tussen plaatsen over de hele wereld. Door middel van technologie, verbeterde vervoerstechnieken en massamedia staat de wereld steeds meer, makkelijker en sneller in contact met elkaar. Conrad Phillip Kottak geeft een beknopte beschrijving van mondialisering in zijn boek *‘Cultural Anthropology; Appreciating Cultural*

Diversity' en legt uit dat de term een reeks processen omvat, waardoor wereldwijd naties en mensen in toenemende mate met elkaar verbonden raken en afhankelijker van elkaar worden (2001, p. 43). Tijdens deze processen wordt niet alleen economische, medische en technologische kennis uitgewisseld, maar er ontstaat ook een *flow* van culturele ideeën. Arjun Appadurai beargumenteert echter dat deze omschrijving van mondialisering incompleet is, aangezien die *flows* niet overal gelijktijdig of op dezelfde manier plaatsvinden, waardoor er juist een groter verschil ontstaat (Appadurai 2000; p.5). Hoewel Kottak zegt dat mondialisering leidt voor een grotere verbondenheid, vindt Appadurai dat die verbondenheid maar gedeeltelijk plaats vindt en zorgt voor een grotere kloof tussen arm en rijk.

Binnen de discussie over globalisering zijn er over het algemeen twee kampen te onderscheiden; de groep die gelooft dat het zorgt voor een vervlakking van lokale culturen en het ontstaan van een mondiale cultuur (ofwel homogenisering). Hieronder wordt vaak ook wel 'veramerikanisering' verstaan, met het idee dat de Amerikaanse cultuur andere culturen zal overnemen of sterk zal beïnvloeden (Ritzer 1993). Het andere kamp denkt dat culturele verschillen versterkt worden en mensen zich juist sterker aan hun (lokale of nationale) culturele identiteit vasthouden (ofwel heterogenisering). Appadurai behoort tot dat laatste kamp en zegt dat niet alleen Amerika haar culturele invloed uitoefent op de rest van de wereld, maar dat er meerdere centra van invloed en interactie zijn (Appadurai 1996). Er ontstaat daarnaast een nieuw bewustzijn van de eigen *agency* waaruit weerstand tegen de wereldwijde processen volgt. Juist om zich niet mee te laten slepen in de potentiële homogene massa, grijpt men terug op de lokale identiteit. Culturele heterogenisering en culturele homogenisering kunnen dus tegelijkertijd plaatsvinden.

Mondialisering zorgt er volgens Appadurai (1996) voor dat er een grotere nadruk komt te liggen op de eigen nationaliteit, om zich te kunnen blijven onderscheiden van de wereldwijde massa van *sameness*. Om te kunnen begrijpen wat nationaliteit betekent en hoe het gevormd wordt, moet eerst duidelijk zijn wat een natie inhoudt. Benedict Anderson geeft in zijn boek '*Imagined Communities*' (2006) de volgende definitie van een natie: "...it is and imagined political community – and imagined as both inherently limited and sovereign" (p. 6). Hij legt uit (p. 6-7) dat het '*imagined*' — ofwel ingebeeld — is, omdat zelfs in de kleinste naties het niet mogelijk is om alle medeleden van die natie te kennen, ontmoeten of zelfs van hun bestaan af weten, terwijl er toch het gevoel van gemeenschap aanwezig is. Het is '*limited*', begrensd, omdat er geen enkele mondiale natie is. Achter de grenzen van de ene natie ligt een andere natie. Voor het gevoel van 'wij', is er immers ook een definitie van 'zij' nodig, ofwel een andere natie. Het is een '*community*', gemeenschap, omdat nationalisme wordt ervaren als een diepe, horizontale broederschap, ondanks

(eventuele) ongelijkheid en verschillen tussen de individuen. Thomas H. Eriksen legt uit dat het gevoel van die vaderlandsliefde deels voortkomt uit grootschalige veranderingen, zoals industrialisatie en gestandaardiseerde schoolsystemen, maar voor een groot deels ook uit de dagelijkse dingen (2010; p. 123):

“..small words, rather than grand memorable phrases make up the stuff of national belonging for a great number of people: coins, stamps, turns of phrase, unwaved flags, televised weather forecasts; in brief, the banal nationalism continuously strengthens and reproduces people’s sense of national belonging” (Eriksen 2010; p. 123)

Deze alledaagse dingen vormen voor een deel de nationalistische gevoelens. Aangezien het per natie verschilt wat deze aspecten zijn en wat ze betekenen, kan het als een bedreiging voelen als er een groep migranten (met hun andere alledaagse dingen die hun nationalistische gevoelens versterken) een natie binnenkomt. Het is alleen niet zo dat een land per definitie een natie vertegenwoordigt. Gupta en Ferguson (1992; p. 7) leggen uit dat een land multicultureel kan zijn en daardoor 'multinationaal', maar een nationaliteit kan ook landsgrenzen overschrijden.

Ernest Gellner heeft een erg andere kijk op naties en nationalisme dan Anderson. Waar Anderson (2006; p.6) nationalisme beschrijft als iets vanzelfsprekends, beargumenteert Gellner dat nationalisme een politiek beginsel is dat wordt opgelegd om een harmonie te creëren tussen de politiek en de natie (Gellner 1983; p.1): *“Nationalism is, essentially, the general imposition of a high culture on society, where previously low cultures had taken up the lives of the majority of the population”*. Wel is hij het ermee eens dat nationalistische gevoelens versterkt kunnen worden door grootschalige veranderingen: hij legt uit dat nationalisme een sociale toestand is als gevolg van modernisering en industrialisatie (Gellner in Leoussi 2001; p.103). Daartegenover staat dat Gellner het niet eens is met Anderson dat nationalisme wordt ervaren als een diep broederschap, maar het meer ziet als een politieke ideologie. Hij stelt dat de veranderingen die meekwamen met de industrialisatie een ideologische leegte achterlieten in de maatschappij, welke opgevuld kon worden met nationalisme (Gellner 1983).

Ook Andreas Wimmer gaat in op grootschalige veranderingen die nationalistische gevoelens kunnen versterken, in dit geval door grote toestromen van migranten. Wimmer beargumenteert dat een natie en het bijbehorende gevoel van nationalisme gevormd worden door moderne instituties van insluiting: democratie, burgerschap, sociale zekerheid en nationale zelfbeschikking (2002; p. 308-309). Zodra deze vier elementen

tot stand zijn gekomen, ontstaan denkbeeldige grenzen die de eigen natie sacraliseren. De moderne instituties van insluiting zijn verbonden met nationale en etnische vormen van uitsluiting: de grenzen geven niet alleen aan wat 'eigen' gebied is, maar markeren ook het niet-eigen gebied; 'wij' zijn de orde, 'zij' zijn de wanorde. Het gevolg is dat etnisch conflict een integraal onderdeel is van de moderne politieke orde van de natiestaat. Het eigen grondgebied dient volgens nationalistes beschermd te worden tegen de wanorde van de 'Ander' (Wimmer 2002; p.309). Migranten zouden ten eerste het 'isomorfisme', ofwel de gelijkenissen tussen de mensen verstoren. Ze worden gezien als onderdelen van een andere natie, die de eigen natie 'bevuilden': "(...) *Describing immigrants as potential security risks, as culturally others, as socially marginal and as an exception to the rule of territorial confinement (...)*" (Wimmer 2002; 311). Hier valt echter wel een nuance in aan te brengen, aangezien nationalisme niet voor iedereen hetzelfde is. Het verschil zit hem in de enerzijds universalistische (dunne) notie van nationalisme en anderzijds particularistische (dikke) notie van nationalisme (Ghorashi 2003). Met de verschillen in 'dikte' van noties van nationalisme, doelt Ghorashi op hoeveel waarde er gehecht wordt aan bijvoorbeeld culturele wortels en huidskleur; iemand met een universalistische notie van nationalisme hecht daar minder waarde aan dan iemand met een particularistische notie van nationalisme. Het gevolg is dat een persoon bij de ene groep mensen met een dikke notie van nationalisme niet als 'one of us' kan worden gezien, maar wel bij een groep mensen met een dunne notie van nationalisme; zij stellen als het ware minder eisen aan het (kunnen) hebben van dezelfde nationaliteit (Ghorashi 2003; p. 225).

In het kort kan gesteld worden dat mondialisering en nationalisme soms nauw met elkaar verbonden zijn, doordat de mondialisering alle verschillende naties (relatief) dichterbij elkaar brengt. Zo komt men makkelijker in contact met de nationale 'Ander' en kunnen zij invloed op elkaar uitoefenen.

1.2 Identiteit en de 'Ander'

In de vorige paragraaf heb ik laten zien wat naties en nationalisme inhouden. Nationalisme is een belangrijk onderdeel van de identiteit van een individu, identiteit is echter een complex begrip dat ook verdere uitleg vergt. In deze paragraaf zal uiteengezet worden wat met er met de termen identiteit en nationale identiteit exact bedoeld wordt. Verder wordt er gekeken naar de samenkomst van nationale identiteit en migratie. Aangezien binnen het onderzoek gezocht wordt naar de manier waarop de toestroom van vluchtelingen (ook migranten) invloed heeft op de nationale identiteit, zijn deze termen van groot belang. Een van de meest algemene, fundamentele betekenissen van identiteit is door Zagorka Golubovi (2010; p.25) beschreven:

“(...) to where one (a person or a group) belongs, and what is expressed as “self-image” or/and “common-image”, what integrate them inside self or a group existence, and what differentiate them vis-à-vis “others.”

Ook legt ze uit dat traditionele identiteit generatie op generatie wordt doorgegeven, terwijl in moderne samenlevingen identiteit een stuk dynamischer is. Die traditionele visie op identiteit is als het ware iets wat in je bloed zit, een ‘oer-identiteit’, iets wat vanzelfsprekend is; bijvoorbeeld dat iedereen behoort tot een bepaalde etnische categorie. De modernere visie op identiteit (die door onder andere globalisering steeds belangrijker is geworden) is een sociaal, symbolisch construct; je nationale identiteit of je culturele identiteit. Dit is dynamisch(er), omdat bijvoorbeeld je culturele identiteit opgebouwd kan zijn uit verschillende elementen, waarbij je dingen over kan nemen van andere culturen. Het kan daardoor een diffuus geheel worden, terwijl zo iets als etnische identiteit gebonden is aan je (onveranderlijke) etniciteit en waar je — of je voorouders — vandaan komen (Golubovi 2010; p. 26). Frederik Barth (1998) levert daar kritiek op en hij zegt dat etnische identiteit juist niks te maken heeft met voorouders, maar situationeel is en wordt gevormd door specifieke interactionele, historische, economische en politieke omstandigheden.

Wodak (2009; p. 11) omschrijft identiteit als iets wat in relatie staat tot een ander. Een collectieve identiteit zoals nationale identiteit houdt in dat er een bepaalde evenredigheid of 'sameness' tussen meerdere mensen bestaat. Barth (1998) is het hier deels mee eens, maar levert vooral kritiek op het eerste onderdeel; hij beargumenteert dat een identiteit juist niet door de verschillen met de ‘Ander’ tot stand komt, maar door herkenning in gelijken. Wodak legt verder net als Golubovi uit dat identiteit niet iets is wat vast staat: het verandert mee met de tijd, wordt beïnvloed door verschillende processen en is dus volledig dynamisch. Dit geldt niet alleen voor nationale identiteit, maar voor alle vormen van sociale identiteit. Wodak gaat nog verder in op welke manier (individuele) identiteit ontstaat en gevormd wordt. Ten eerste wordt er een groepsidentiteit aangenomen om het gevoel van 'belonging' te verzadigen. De groep waarvan een identiteit wordt aangenomen, kan een familie zijn of een (grotere) gemeenschap, waarbij het individu leert hoe er (volgens de groep) geleefd hoort te worden. Deze normen en waarden van de groep worden door het individu opgenomen en voor vanzelfsprekend aangenomen: die identiteit is dus genaturaliseerd. Golubovi (2010; p. 29) legt echter uit dat de persoon kan individualiseren en een meer persoonlijke identiteit (in plaats van groeps- of collectieve identiteit) kan aannemen, waarbij er boven de aangeleerde waarden en normen wordt gekeken. Hier is Barth (1998) het mee eens, hij beargumenteert dat (etnische) identiteit ontstaat vanuit van een combinatie van toeschrijving door anderen en toeschrijving door het individu zelf.

Zoals in paragraaf 1 is besproken kunnen buitenstaanders van de eigen identiteit — zij die geen onderdeel zijn van de groepsidentiteit (in dit geval een nationale identiteit) vanwege hun ‘anders-zijn’ gezien worden als ‘wanordig’, of ‘bevuild’: in veel gevallen worden zij gezien als minderwaardig. Arjun Appadurai (2006; p. 8) legt uit dat minderheden het gevoel van *‘anxiety of incompleteness’* bij de meerderheid oproept. Een meerderheid kan angstig worden voor het verlies van de ‘puurheid’ van de natie, door de aanwezigheid van (kleine) minderheden. Hij beargumenteert dat een meerderheid ‘roofzuchtig’ kan worden ten opzichte van minderheden, aangezien zij benadrukken dat er een kloof is tussen hen en de meerderheid ‘bevuild’ kan worden en zijn puurheid kan verliezen. Het idee dat als een immigrant zich in een bepaalde groep voegt, de eenheid verstoord wordt, is echter niet waar volgens Gupta (1992, p.17-18). Ze legt namelijk uit dat de nationale identiteit vormt zich rondom de veranderingen die de immigranten met zich meebrengen. Het vereist niettemin extra aandacht, doordat vanzelfsprekendheden aangetast kunnen worden, omdat de immigranten een ander idee hebben bij wat vanzelfsprekend is. Hij stelt dat identiteit iets dynamisch is dat deels gevormd wordt in samenwerking met de (culturele, etnische, of nationale) ‘Ander’. Ook wordt de sociale identiteit ontwikkeld door de gemeenschap waarin iemand leeft. Migranten kunnen het gevoel van eenheid verstoren, maar een groepsidentiteit zal daardoor niet uit elkaar vallen: door de dynamische aard ervan vormt het zich opnieuw rondom de veranderingen.

Kort gezegd is identiteit iets dynamisch dat deels gevormd wordt in samenwerking met de (culturele, etnische, of nationale) ‘Ander’. Ook wordt de sociale identiteit ontwikkeld door de gemeenschap waarin iemand leeft. Migranten kunnen het gevoel van eenheid verstoren, maar een groepsidentiteit zal daardoor niet uit elkaar vallen: door de dynamische aard ervan vormt het zich opnieuw rondom de veranderingen.

1.3 Multiculturalisme en vluchtelingen

Uit de vorige paragraaf is gebleken dat migranten invloed kunnen uitoefenen op een groepsidentiteit, door bijvoorbeeld de eenheid of puurheid te verstoren. Als er grote groepen migranten een natie binnenkomen, kan er echter een multicultureel geheel ontstaan. Dit houdt in dat meerdere culturen in dezelfde samenleving naast elkaar bestaan volgens Michele Filippo Fontefrancesco (2012; p.61-62): zij legt uit dat ook cultuur iets dynamisch en fluïde is. In een multiculturele samenleving zijn er minderheden met een of meerdere andere culturen dan die van de dominante groep. De term ‘multiculturalisme’ klinkt echter als iets wat te maken heeft met identiteitspolitiek en zou ‘cultuur’ meer te maken hebben met de etnische identiteit. Terence Turner (1993; p. 412) beargumenteert dat deze interpretatie van de term multiculturalisme het risico aanwezig is dat er gedacht wordt dat als ‘een cultuur’ een ‘multiculturele samenleving’ zou worden,

die (eigen) cultuur uit elkaar valt; dat de minderheden de meerderheid aantasten. Volgens hem ontstaat er de kans dat cultuur wordt gezien als eigendom van een etnische groep:

“it [multiculturalism] risks reifying cultures as separate entities by overemphasizing their boundedness and mutual distinctness; it risks overemphasizing the internal homogeneity of cultures in terms that potentially legitimize repressive demands for communal conformity; and by treating cultures as badges of group identity, it tends to fetishize them in ways that put them beyond the reach of critical analysis-and thus of anthropology”

Dan licht Turner toe dat dit idee van multiculturalisme een onjuiste aanname is, maar dat het wel de culturele hegemonie van de dominante etnische groep betwist. Een van de manieren waarop een minderheid een samenleving binnen kan komen is door *forced migration*. Dit houdt in dat een individu of een groep mensen hun thuis(land) achter moeten laten voor hun eigen veiligheid: vanwege een natuurramp, oorlog of politieke problemen. Dit onderscheidt vluchtelingen dan ook van andere asielzoekers of immigranten.¹ Harrel-Bond (1992; p.7) beschrijft dat als zij geregistreerd burger worden in de samenleving waar zij terecht zijn gekomen, de status van het vluchteling-zijn verval. Hij licht toe dat vluchtelingen zich als het ware hebben losgescheurd van hun nationale identiteit en dat zij totdat ze zijn opgenomen in een nieuwe (of terug hun vorige) staat zich in een liminale fase bevinden: een overgangsproces. Samen met het label ‘vluchtelingen’ gaat ook het idee van hopeloosheid en hulpbehoevendheid, legt Harrel-Bond uit. Het zijn van een vluchteling ontnemt in feite iemand van zijn of haar identiteit, doordat zij door de nationale bevolking van het ontvangende land (nog) niet als onderdeel van de samenleving worden gezien. Daarmee krijgen zij een soort eigen ‘ras’ hebben die hun identiteit bepaald: het zogenaamde vluchtelingen-ras. Of, zoals Liisa Malkki (1992; p. 34) het noemt: een naakt individu, niet gekleed door cultuur. Ze legt ook uit dat er vanuit de host-landen (daar waar de vluchtelingen worden opgenomen) vaak geluiden komen die de liminaliteit van de vluchtelingenstatus benadrukken: zij zijn een ‘natie in ballingschap’ en geen onderdeel van de eigen natie. Zij zijn dus volgens de inwoners van het ontvangende land burger noch immigrant. Pas als de vluchteling een verblijfsvergunning heeft, is het een immigrant en ‘onderdeel’ van de samenleving. Sandelind (2012; p.3) legt uit dat deze houding ten

¹ In het internationale verdrag van Genève (1951) wordt een vluchteling als volgt gedefiniëerd: “Die, [...] uit gegronde vrees voor vervolging wegens zijn ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging, zich bevindt buiten het land waarvan hij de nationaliteit bezit, en die de bescherming van dat land niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil inroepen, of die, indien hij geen nationaliteit bezit en verblijft buiten het land waar hij vroeger zijn gewone verblijfplaats had, daarheen niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil terugkeren”. Te vinden op: bit.ly/23mgzH4.

opzichte van vluchtelingen te maken kan hebben met angst voor bedreiging van de eigen cultuur en nationale identiteit, een angst die vaak significant groter is dan die voor de bedreiging van het individu. Ze licht toe dat er uit verschillende onderzoeken is gebleken dat als iemand denkt dat vluchtelingen slecht zijn voor de economie, zij zich ook negatief tegenover hen opstellen.

Een negatieve houding ten opzichte van vluchtelingen is dus sterk gecorreleerd met het idee dat vluchtelingen een slechte invloed hebben op de samenleving; niet alleen de economie, maar bijvoorbeeld ook op de welvaartsstaat, huizenmarkt en arbeidsmarkt. Sandelind licht toe dat aangezien de angst voor bedreiging als zo groot wordt ervaren onder de bevolking van het ontvangende land, het interessant is om te kijken naar hoe iemand zich identificeert met zijn of haar eigen land: "*national identity is often regarded as a cultural identity that defines political boundaries, and this definition seems to mirror worries about immigration*" (Sandelind 2012; p.4). Daarbij kan een onderscheid gemaakt worden tussen kwantitatieve (ofwel particularistische) en kwalitatieve (ofwel universalistische) dimensies van nationale identiteit (en dus culturele identiteit), waarbij de kwantitatieve dimensie meet hoe sterk iemand zich identificeert met zijn of haar nationale identiteit en de kwalitatieve dimensie de inhoud meet van iemands nationale identiteit. Sandelind licht verder toe dat particularisme ('eigen volk eerst!') niet per definitie een uiting van nationalisme is, maar als dat in combinatie met de angst voor cultureel verval (door vluchtelingen) is, het waarschijnlijk een nationalistische grondslag heeft.

Victoria Esses (2013) licht toe dat particularistische noties van nationalisme voordelig kunnen zijn voor politieke partijen om meer aanhang te werven, doordat het voor het publiek lastig is om aan directe informatie over de vluchtelingenkwestie te komen. De aandacht wordt gegrepen via de media, waarbij de nadruk wordt gelegd op de vermeende fysieke, economische en culturele bedreigingen die vluchtelingen met zich meebrengen, zodat er extremer beeld over hen ontstaat en er extremere politieke partijen worden gesteund. Het beeld dat de bevolking van een ontvangend land krijgt, is door het gebrek aan directe informatie dus voor een groot deel beïnvloed door de media en door de politiek. Dit beeld beïnvloedt op zijn beurt weer de houding en het gedrag tegenover vluchtelingen. Pas als er direct contact is geweest met vluchtelingen (of vanuit de omgeving), kan er een ander beeld gevormd worden dan dat wat de media te bieden heeft. Esses licht toe dat als iemand via de media en/of de politiek de horen krijgt dat vluchtelingen besmettelijke ziekten met zich meebrengen; dat ze gelukzoekers zijn die misbruik willen maken van de sociale zekerheden en dat een tolerant vluchtelingenbeleid leidt tot het binnen laten van terroristen, het vrij logisch is als er angsten voor en wantrouwen van de 'Ander' ontstaan onder de bevolking. Hierbij is Esses

(2013) het eens met Malkki (1992) dat vluchtelingen door de bevolking van het ontvangende land niet als onderdeel van de samenleving worden gezien en zelfs gedehumaniseerd worden.

Samenvattend kan geconcludeerd worden dat een multiculturele samenleving bestaat uit een dominante groep en (meerdere) minderheden, die vaak gevreesd worden door de dominante groep. Die vrees is echter niet nodig volgens Turner (1993), aangezien een samenleving zich continue aanpast aan een nieuwe situatie, een cultuur is immers niet statisch. Leden van de dominante groep koesteren voor leden van de minderheidsgroep een soort van vrees (op 'besmetting' door hun andere normen). Dit ondanks dat ze zich waarschijnlijk min of meer bewust zijn van het feit dat de samenleving zich continue aanpast aan een nieuwe situatie. Malkki (1992) legt uit dat de groep vluchtelingen onder die minderheden valt nochtans vaak buiten de boot — ofwel de samenleving — aangezien het geen burger meer is van de eigen natie, maar ook nog geen burger in het nieuwe land.

❖ Hoofdstuk 2 – Waarom Zweden?

Om de invloed van vluchtelingen op nationale identiteit te onderzoeken, heb ik gekozen om dit te doen in Stockholm, Zweden geselecteerd als onderzoekslocatie. Zweden – een land met 9.8 miljoen inwoners – heeft meer dan 160.000 vluchtelingen opgevangen in het afgelopen jaar (The Local, 2015). Hiermee heeft Zweden de meeste vluchtelingen per hoofd van de bevolking opgenomen binnen de EU. Aangezien het land relatief dunbevolkt is – de grote steden liggen allemaal in het zuiden – is er gekozen om het onderzoek in Stockholm te laten plaatsvinden. Daarnaast bevinden zich in Stockholm de belangrijkste opvangcentra voor vluchtelingen, evenals de ‘migrationsverket’, ofwel het bestuur van migratie. Het is daardoor een centraal punt voor vluchtelingen. In de regio Stockholm wonen zo’n twee miljoen mensen en de stad is naast de hoofdstad ook de grootste stad van het land. Het aantal immigranten (dus ook niet-vluchtelingen) is er samen met de andere grote steden (Göteborg, Uppsala, Malmö) het hoogst. Daardoor zal de invloed van de stroom van vluchtelingen er goed ‘meetbaar’ zijn. De stroom vluchtelingen naar Stockholm van het afgelopen jaar is voor het merendeel afkomstig uit Syrië en omliggende landen waar oorlog heerst (The Local 2015).

2.1 Het vluchtelingenbeleid in Zweden

Carlbohm (2003; p. 41-42) beschrijft dat multiculturalisme in Zweden geen politieke ideologie is, maar een vanzelfsprekendheid in de samenleving onder groot aantal Zweedse intellectuelen (zoals beleidsmakers, journalisten, onderzoekers), maar ook onder het grootste deel van de mensen uit de middenklasse. Hij licht toe dat multiculturalisme een hegemonische ideologie is en daardoor als vanzelfsprekend weinig in de politiek wordt besproken. Hij benoemt dat er moet echter juist kritisch gekeken worden omdat het zo vanzelfsprekend is en tegengeluiden tot voor kort (afgelopen jaar) niet werden gehoord in de politiek. Per- Arne Andersson is het hoofd van de Zweedse associatie voor gemeenten en regio’s (SKL) en geeft aan er zo’n 50 gemeenten in de problemen zijn gekomen door de grote stroom van vluchtelingen, maar dat er zo’n 220 gemeenten zijn die extra inzet kunnen tonen, waardoor er nog meer vluchtelingen opgenomen zouden kunnen worden (The Local, 2015). Premier Stephan Löfven denkt daar echter anders over en bracht in november het bericht uit dat “*we simply can not do any more*” en dat het opvang systeem ademruimte nodig heeft (Nordstjernan 2015). Er is niet alleen een gebrek aan accommodatie, maar ook een ernstig gebrek aan middelen voor gemeentelijke sociale diensten zoals onderwijs, gezondheidszorg en bijstand. Het vluchtelingenbeleid was ook vrij genereus in vergelijking met andere landen in Europa. De minister gaf aan

dat er in twee maanden tijd 80.000 asielzoekers waren opgenomen en haalde daarbij uit naar andere Europese landen die niet hun deel van de verantwoordelijkheid in de vluchtelingencrisis zouden hebben genomen.

Margaret Wenté (2015) noemt Zweden *'the most immigration-friendly country on the planet'*, zelfs een 'morele grootmacht' en licht toe dat een geregistreerde asielzoeker een maandelijks bedrag ontvangt om van te leven, omgerekend zo'n 650 euro. Hoewel Lisa Malkki (1992) zegt dat vluchtelingen in een soort liminale fase zitten waar zij immigrant noch burger zijn, legt Wenté uit dat in Zweden een vluchteling zo goed als gelijk staat aan een immigrant, aangezien de afgelopen veertig jaar het grootste deel van de Zweedse migratiegevallen het vluchtelingen of gezinsherenigingen betrof. Daarbij hebben vluchtelingen zodra ze meerdere jaren hebben gewoond in Zweden het recht op burgerschap, waarna zij dus dezelfde rechten hebben als elke andere Zweedse burger². Daarbij wordt wel gekeken naar leeftijd (18+), het hebben van een permanente verblijfsvergunning (welke vrijwel altijd wordt gegeven aan vluchtelingen) en voldoende (pogingen gedaan hebben om) geïntegreerd te zijn.

2.2 De (beleving van) nationale identiteit in Zweden

Uit een interview gedaan met ruim 1200 Zweedse autochtonen (gedaan door de grootste krant van Zweden, Dagens Nyheter) blijkt dat 55 procent van hen vindt dat er niet meer vluchtelingen opgenomen moeten worden (The Local, 2015). Er werd onder andere aangegeven dat het ruimhartige beleid ten opzichte van vluchtelingen prima is, op de voorwaarde dat het goed blijft gaan. Ipsos, het instituut die het onderzoek en de interviews heeft gedaan, licht toe dat deze negatieve reactie op het opnemen van meer vluchtelingen komt door de angst voor overbelasting op de steden en de lange termijn gevolgen die het zal hebben voor Zweden, zoals een hoog percentage werkloosheid en te weinig werkenden voor het aantal uitkering behoevenden. Clara Sandelind (2015) beargumenteert dat hoewel vaak gedacht wordt dat een negatieve houding tegenover vluchtelingen komt vanuit de angst voor bedreiging van de nationale veiligheid, de verzorgingsstaat en de werkgelegenheid, dit in werkelijkheid vaker te maken heeft met de angst voor bedreiging van de nationale identiteit. Eriksen (2010; p. 123) licht toe dat nationale identiteit voor een groot deel te maken heeft met alledaagse dingen. Doordat de Zweden zo'n groot percentage

² Te vinden op <http://www.migrationsverket.se/>

vluchtelingen per hoofd van de bevolking hebben, zal de komst van hen waarschijnlijk ook een grotere invloed hebben op de alledaagse dingen dan in landen waar minder vluchtelingen zijn opgenomen.

Hans Lödén (2008) licht toe dat tot de jaren zestig Zweden etnisch gezien een vrij homogeen land was. De arbeidsmigranten die rond de jaren zeventig in grote getalen het land binnenkwamen brachten daar verandering in. Vandaag de dag is ongeveer twintig procent van de Zweedse bevolking van buitenlandse afkomst, waarmee het al vrij een multicultureel land te noemen is. Terence Turner (1993; p. 412) beargumenteert dat de angst voor bedreiging van de nationale identiteit door multiculturalisme ongegrond en onjuist is, aangezien multiculturalisme niet betekent dat de meerderheid verdwijnt, maar dat zij het toneel als het ware moeten delen met minderheden. Aangezien Zweden al voor langere een vrij multicultureel land is, is het samenleven met andere culturen al onderdeel geworden van de nationale identiteit. Echter verschilt de manier waarop nationale identiteit beleefd wordt per persoon, zoals Halleh Ghorashi (2003) uitlegt. Een autochtone Zweed met een dikke notie van nationalisme zal die twintig procent van de Zweedse inwoners met een buitenlandse afkomst niet als gelijke zien, maar als iemand met een andere nationale identiteit. Ook Sandelind (2015) denkt er zo over: *“National identity means different things to different people”*. Een autochtone Zweed met een dunne, universalistische notie van nationalisme zal daar heel anders over denken. Terence Turner (1993) is wel iemand met een dunne notie van nationalisme te noemen, aangezien hij multiculturalisme niet als afbraak ziet van de eigen nationale identiteit, maar als toevoeging. Met dit onderzoek kan worden nagegaan of de Zweedse bevolking een overwegend universalistisch of particularistisch beeld van nationalisme heeft en of de eventuele angst voor bedreiging van hun nationale identiteit te maken heeft met de angst voor homogeniteit of niet. Daarbij kan de theorie van Appadurai (2000) toegepast en bevraagd worden, waarin hij uitlegt dat men terug grijpt op de lokale identiteit, juist om zich niet mee te laten slepen in de potentiële homogene massa.

❖ Hoofdstuk 3 – De Zweedse nationale identiteit

In dit eerste empirische hoofdstuk zal besproken worden hoe de eerste deelvraag is onderzocht. De deelvraag luidt ‘Op welke manier geven autochtone Zweden in Stockholm inhoud en betekenis aan hun nationale identiteit?’ Interviews met de lokale bevolking en participerende observaties zijn het middel geweest om antwoord te geven op deze vraag. De interview vragen (te vinden in de bijlagen) zijn opgedeeld in een aantal thema’s, welke elk een eigen subkopje krijgen, waaronder uitgelegd wordt wat de antwoorden van de participanten waren. In hoofdstuk 6 zijn de antwoorden op de deelvragen en de hoofdvraag te vinden, waarna de connecties met het theoretisch en andere opvallende aspecten bediscussieerd worden.

3.1 Zweedse nationale identiteit – the land of ‘Lagum’

Een veelgehoord antwoord op de vraag hoe een typische Zweed beschreven zou kunnen worden, is ‘introvert en gesloten’. Een aantal participanten geven zo bijvoorbeeld aan dat men elkaar niet zomaar op straat aanspreekt, maar dat er altijd een reden voor een gesprek moet zijn – vragen over de tijd, een locatie of iets anders concreets. Een van de participanten zegt: *“I don’t see the point of having a small conversation”* en ziet dat als een extra Zweedse eigenschap van zichzelf. Haar vriendin J, die zichzelf als een extravert en spontaan persoon beschouwt en daarmee minder typisch Zweeds, geeft aan dit te herkennen in het alledaagse Zweedse leven: *“You need to have a point when you’re talking to someone you don’t know. The thought you get when someone is talking to you is ‘wait, why are you talking to me?’”*.

Als ik vraag naar waar men aan denkt bij het woord ‘nationalisme’, wordt vaak de rechtse politieke partij ‘*Sverigedemokraterna*’ (afgekort ‘demokraten’) genoemd, welke qua denkbeeld en standpunten vergelijkbaar is met de Nederlandse PVV. Opvallend is dat geen enkele van de participanten aangeeft te stemmen op deze partij, ook zij die zich als (centrum-)rechts beschouwen, terwijl de partij een groeiende groep aan aanhangers heeft en ze boven in de polls staan. Iedereen die ik spreek, noemt de democraten extreem in hun nationalistische uitingen en negatieve houding ten opzichte van buitenstaanders van Zweden. Participant D geeft aan dat het uiten van nationalisme eigenlijk niet erg gebruikelijk is: *“It’s very unswedish to be a proud, like, patriot. You don’t wave the Swedish flag –unless it’s at your summerhouse or something-, but no true Swedish person does that”*. Ook het grootste deel van de rest van de participanten omschrijft zichzelf niet aan nationalistisch, maar geeft bijvoorbeeld wel aan trots te voelen als het Zweedse voetbalteam wint of als Zweden genoemd wordt in een bekend tv-programma. Ook voelen Zweden zich

over het algemeen vrij verbonden met elkaar. Wat ook opviel, is dat vrijwel alle participanten aangaven zich meer verbonden te voelen met de andere Scandinavische landen dan met heel Europa, vanwege de gedeelde geschiedenis en het behoren tot dezelfde taalfamilie.

Tot slot is een van de belangrijke Zweedse kenmerken die genoemd wordt, dat men niet op wil vallen. Er is zelfs een Zweeds woord voor dat niet te vertalen is, 'lagum', wat volgens participant D omschreven kan worden als niet teveel, niet te weinig, "*it's not perfect, but it's the right amount. Moderate*". Dit woord komt inderdaad in meerdere interviews naar voren. Als je niet opvalt, ben je 'lagum' en dat komt in allerlei manieren terug in het dagelijks leven; het gaat 'lagum' met je, de hoeveelheid suiker in je koffie in 'lagum', maar het komt ook tot uitdrukking in de politiek. Opvallend is namelijk dat een van de grootste politieke partijen de '*Moderaterna*', ofwel gematigde partij is. Ook in het straatbeeld valt 'lagum' me op -- of eigenlijk valt juist niemand op. Eveneens als het gaat om uiterlijk, proberen Zweden zo min mogelijk op te vallen en worden felle kleuren veelal vermeden om zoveel mogelijk op te kunnen gaan in de massa.

3.2 Autochtonen en allochtonen

Een belangrijk onderdeel van de interviews waren de vragen over wat een (voorheen) buitenstaander (als een vluchteling) een Zweed zou maken. De antwoorden hierop liepen erg uiteen. Zo vindt participante T dat iemand die zich Zweeds voelt en in Zweden woont zich zo mag noemen: "*just create a life in Sweden and build a home*". Participante I, van een oudere generatie, geeft daartegenover aan dat een vluchteling (of eigenlijk elke immigrant) nooit helemaal Zweeds zal worden. Zij noemt hierbij de verschillende culturele achtergrond, manier van opgroeien en de normen en waarden die in andere landen worden meegegeven die verschillen van de Zweedse normen en waarden. "*You can live here for years, but you will never be fully Swedish*".

Een van de antwoorden die ik het meest hoorde, was dat als iemand zich actief inzette om in te burgeren in de Zweedse maatschappij, voor een langere aaneengesloten periode in Zweden verbleef en (erg belangrijk) de taal sprak, dat hij of zij zich Zweeds mocht noemen. Ik probeerde echter te peilen of zo iemand ook door autochtone Zweden als Zweeds werden gezien – iemand kan zich nog zo Zweeds voelen, maar door bijvoorbeeld andere uiterlijke kenmerken toch als 'anders' gezien en behandeld worden. Opvallend vond ik het verhaal van participante I. Zij vertelde over een Iraanse vriendin van haar dochter, die zij goed ingeburgerd vond en volgens haar toch wel bijna een 'echte Zweed' was geworden. Zij zou al 'het Iraanse'

achter zich hebben gelaten. Toen ik haar vroeg waarom ze die vriendin dan alsnog nadrukkelijk als 'Iraanse' omschreef, wist ze dat zelf eigenlijk ook niet zo goed. Dit laat wat mij betreft wel zien dat iemand die van buitenaf binnen komt nog zo goed kan integreren, maar toch nog (op mogelijk onbewust niveau) als anders zal worden gezien.

Belangrijk is wel om het verschil te zien tussen als Zweed gezien worden en goed geïntegreerd zijn. Onder dat laatste valt volgens het overgrote deel van de participanten dat zij, naast het spreken van de taal, een leven hebben opgebouwd: *"I would consider you to be successfully integrated in Swedish society when you have a group of friends, a job and a home. You respect Swedish laws and morality"*. Iemand die zo goed geïntegreerd is kan, zoals de Iraanse vriendin van de dochter van participante I, alsnog niet als *'fully Swedish'* worden gezien. Ook werd duidelijk dat als iemand zich bijvoorbeeld wel aan de wet houdt en al jaren in het land heeft gewerkt en gewoond, maar Engels spreekt in plaats van Zweeds, hij of zij nooit echt Zweeds gevonden zal worden. Vaak hoorde ik dat het dan niet eens gaat om het niet spreken van de taal, maar vooral het niet tonen van interesse in het leren van de taal van het land waarin je woont.

Tot slot was een belangrijk aspect dat genoemd werd, dat de eerste generatie vluchtelingen zich waarschijnlijk nooit volledig Zweeds zullen voelen of zo gezien zullen worden, maar dat het voor de volgende generatie al een stuk makkelijker zou moeten zijn. Aangezien zij van kleins af aan al zullen opgroeien met de Zweedse cultuur, taal, normen en waarden, zal het voor hen vanzelfsprekender zijn.

❖ Hoofdstuk 4 – Zweden in aanraking met vluchtelingen

In dit hoofdstuk zal de tweede deelvraag besproken worden, welke luidt als volgt: ‘Op welke manier komen autochtone Zweden in Stockholm in hun dagelijks leven in aanraking met vluchtelingen?’ Voor het beantwoorden van deze vraag zijn dezelfde methoden gebruikt zoals bij hoofdstuk 3 omschreven is, dus door middel van participerende observatie, semi-gestructureerde en informele interviews. Er wordt een onderscheid gemaakt in een drietal mogelijkheden waarop Zweden in aanraking met vluchtelingen kunnen komen, namelijk via de media, via hun omgeving (bekenden) en via persoonlijk contact. Elk van deze drie wordt apart besproken.

4.1 Media

Zodra ik mijn participanten vraag hoe ze aan hun informatie over vluchtelingen komen, wordt er vrijwel meteen geantwoord met *“that was on tv”, “newspapers”* of *“I read it on facebook”*. Echter, als ik vraag welke bronnen zij als betrouwbaar beschouwen, worden het Zweedse nieuws en sociale media zelden genoemd, maar gaat het vooral over platformen als BBC, niet-westerse media zoals Al-Jazeera en onafhankelijke media. Participant J geeft aan dat hij het pas echt vertrouwt als dezelfde informatie op verschillende van die mediaplatformen verschijnt. Ook zegt hij, net als veel andere participanten, dat hij informatie niet vertrouwt die op facebook gedeeld wordt: *“I... don’t really trust evening newspapers and tabloids that much. And of course most things that are written on facebook and twitter, I always try to go to the sources”*. Dat laatste komt vaker terug in verschillende interviews. Als ik vraag waarom een bepaalde bron wel of niet betrouwbaar is volgens hen, verklaren de participanten vaak dat hoe dichterbij de bron (schrijver of journalist) bij de daadwerkelijke situatie betrokken is geweest, hoe betrouwbaarder. Echter is er volgens participant J nooit echt *‘first-hand information’*, maar altijd *“told through the lens of the journalist. Those journalists of course have their own agenda. They want to tell stories that get lots of views and reads and such. And that’s a shame”*.

Wat betreft *‘first-hand information’* hebben participanten M en O een interessante kijk. Zij werken beiden bij de politie en krijgen via hun werk ongefilterde informatie van gebeurtenissen waarbij vluchtelingen betrokken zijn. Participante M heeft zelfs al twintig jaar ervaring met het werken met asielzoekers en heeft in die tijd al veel mediaberichten gezien die niet overeenkwamen met de werkelijkheid. Ze geeft ook aan dat veel informatie simpelweg niet gepubliceerd wordt vanwege de politieke correctheid van de media, waarbij

negatief nieuws over vluchtelingen vermeden wordt om het beeld dat de Zweedse burgers van hen hebben niet te schaden en demonstraties te voorkomen. *“About fifty percent of the resources of the police have gone to patrol around the areas where refugees are situated. There have been killings and lots of violence, but none of it has been on the news”*. Als ik vraag wat zij graag anders zou zien in de media, zegt ze: *“describe what is actually happening. You don’t always have to give information like ‘he was from Syria’ or ‘he was a Muslim’, because sometimes it’s important and sometimes it’s not. But you should describe what is really happening”*.

Ook participant T geeft aan weinig vertrouwen te hebben in de alledaagse, reguliere media. Hij duidt aan dat hij elke dag minimaal twee verschillende kranten wil lezen voordat hij informatie als (mogelijk) waar aanneemt, maar hij geeft hierbij aan het alsnog erg lastig te vinden om de meningen van de feiten te onderscheiden. *“I feel like journalists can have their opinion, but they have to state what their opinion is and don’t make it look like it’s a fact. That way others can still interpret it in their own way. But the media don’t do that, at all”*.

Een andere participant T legt uit dat ze (sociale) media in sommige gevallen juist als een goede bron van informatie over vluchtelingen beschouwd. Ze noemt hierbij blogs van medewerkers van asielzoekercentra en informatie die vanuit het *‘migrationsverket’* – letterlijk vertaald het bestuur of de raad van migratie – op sociale media gedeeld wordt. Ze geeft aan dat ze dit ook als *‘first-hand information’* beschouwt, aangezien de informatie rechtstreeks van de medewerker komt die bij een vluchtelingen-situatie betrokken is.

4.2 Omgeving

Erg veel ervaringen met vluchtelingen vanuit de omgeving van de participanten waren er niet. Althans, zij wisten er niet veel van – zoals ze vaak zelf aangaven, dus ze haalden er niet veel informatie uit. Participant O vertelde dat hij wist dat zijn buurvrouw twee vluchtelingen in huis had genomen en dat zijn moeder vrijwilligerswerk deed voor een vluchtelingenorganisatie, maar dat ze daar niet erg veel over spraken. Dit komt uit de interviews vaker naar voren; veel van de participanten kennen iemand die persoonlijk contact heeft gehad met een of meerdere vluchtelingen, maar weten verder weinig over hoe die ervaringen (geweest) zijn. Dit is interessant als je ziet hoeveel mensen wel persoonlijke ervaringen hebben gehad, maar die niet (in detail) met hun omgeving hebben gedeeld. Participant T vertelt bijvoorbeeld dat de

ervaringen van haar vrienden met vluchtelingen “*educational and heartwarming*” waren, maar dat ze niet weet hoe of waarom die ervaringen zo waren.

Ook geeft slechts een enkeling aan informatie over vluchtelingen op een andere manier vanuit de omgeving te halen, zoals door het bijwonen van lezingen en deelnemen van workshops. Zo was er een ‘*refugee act weekend*’ gepland in de periode dat ik aanwezig was in Stockholm, waarbij Zweden in contact konden worden gebracht met vluchtelingen om ze te helpen integreren en meer wederzijds begrip te creëren. Ook zouden er lezingen gehouden worden en discussies gevoerd. Het weekend is uiteindelijk afgeblazen vanwege een tekort aan animo.

4.3 Persoonlijke ervaringen

Geen van de participanten had aangegeven niet open te staan voor een gesprek met een vluchteling of om op een andere manier persoonlijk contact met hen aan te gaan. Echter staat daar tegenover dat slechts één van hen zelf actie ondernam om in contact te komen en eventueel hulp te bieden. Het lijkt alsof de hele vluchtelingensituatie voor velen een ver-van-hun-bed-show is, waarbij zij zich niet zo betrokken voelen, maar er ook niet per definitie een negatieve houding tegenover hebben. Zo geven participanten O, O en S aan enkel wat luchtige gesprekjes met vluchtelingen te hebben gehad op straat over bijvoorbeeld het weer, of de weg naar het centraal station. Slechts twee participanten, M en M (beiden vrouwen, een van in de zestig en een van in de twintig) gaven aan een negatieve ervaring te hebben met een vluchteling. De oudere M vertelde dat zij werd lastig gevallen op een metrostation en werd uitgescholden toen zij niet een metrokaartje wilde kopen voor een vluchteling – althans, ze vermoedt zelf dat het om een vluchteling ging, maar kon het niet met zekerheid zeggen. De jongere M was 's nachts op straat seksueel misbruikt door iemand waarvan ook zij vermoedt dat het een vluchteling was. Wat ik erg bijzonder vond, was dat deze nare ervaring haar beeld over vluchtelingen niet aantastte; “*There are ‘bad guys’ in every culture, in every country. It might as well have been a Swede*”. Participant T heeft als enige een vluchteling zelf aangesproken in een poolcafé, om te discussiëren over de situatie. In de meeste andere gevallen worden de participanten aangesproken als er contact is geweest met een vluchteling – wat overigens niet zo verbazingwekkend is, gezien de gesloten cultuur die heerst in Zweden.

Het ligt anders voor participant J. Hij legt uit dat hij vanuit zijn studie vaak naar het Midden-Oosten is geweest en daar veel mensen heeft leren kennen in de afgelopen jaren. Vrienden van hem die daar woonden, zijn ondertussen naar Zweden gevlucht, waarbij hij ze geholpen heeft met de juiste informatie

verschaffen, in contact brengen met het '*migrationsverket*' en het opbouwen van een nieuw leven. Hij is dus nauw betrokken geweest met de vluchtelingensituatie en heeft veel persoonlijk contact – ook al gaat het om vluchtelingen die voorheen al vrienden van hem waren. Participant J, die erg kritisch is tegenover de informatie die door de media verschaft wordt, liet weten eigenlijk alleen de informatie die hij heeft vanuit deze bronnen volledig te vertrouwen, aangezien hij het met eigen ogen en oren heeft kunnen waarnemen. Hij schrijft over deze ervaringen in een online magazine, omdat hij graag een bijdrage wil leveren aan het verspreiden van de waarheid over de vluchtelingensituatie. *“Even the pieces I write are second-hand information for the readers. It’s seen through my lens -- even though I try to be as objective as possible -- the readers weren’t there themselves and might have interpreted it slightly different.”*

Ook participanten E en H hebben uitzonderlijk veel persoonlijk contact met vluchtelingen in vergelijking met de rest van de participanten. Particiante E werkt als juf op een basisschool in een wijk waar veel vluchtelingen verblijven. Zij heeft er sinds het afgelopen jaar een aantal nieuwe kinderen bij die vanuit vluchtelinggezinnen komen. Op de manier krijgt ze op dagelijkse basis mee hoe zij anders leven en anders behandeld worden door autochtone Zweedse burgers, kinderen en instanties. Zelf probeert ze daarom extra aandacht te geven aan deze kinderen, zodat zij makkelijker kunnen integreren en mee kunnen komen met de rest. Door goed contact met de ouders van de kinderen te houden, probeert ze ook hen meer te betrekken bij dat proces. Participant H vervult een soortgelijke rol, waarbij ze zich enigszins verantwoordelijk voelt voor de integratie van vluchtelingen bij haar op kantoor. Zij werkt op de afdeling personeelszaken en geeft aan (extra) open te staan voor vluchtelingen die willen komen werken. *“Not only would we miss out on a lot of talent if we wouldn’t invite any refugees for job interviews, these people are often really very motivated to work hard and make a life for themselves”.*

❖ Hoofdstuk 5 – Zweden over vluchtelingen

In dit hoofdstuk wordt besproken wat de meningen en ideeën van de participanten zijn over de aanwezigheid van vluchtelingen in Zweden en over het vluchtelingenbeleid van zowel Zweden als (andere landen in) Europa. De vraag die beantwoord wordt, luidt: ‘Wat is de houding van autochtone Zweden in Stockholm ten aanzien van vluchtelingen en het Zweedse vluchtelingenbeleid?’ Ik heb hen gesproken over wat zij denken dat belangrijke als belangrijke factoren in de Zweedse samenleving waarop vluchtelingen invloed (zouden kunnen) hebben. Veel van deze factoren kwamen al ter sprake voordat ik bij dit onderdeel het interview kwam, wat voor mij bevestigde dat het inderdaad de factoren zijn die van belang zijn binnen de vluchtelingendiscussie. Hierbij heb ik gepoogd om de basis van bepaalde veelgehoorde angsten te begrijpen – hier doel ik op kreten als ‘ze pikken onze cultuur in’ en ‘ze pakken onze banen af’. Waar komen die angsten vandaan en zijn ze legitiem?

5.1 Vluchtelingenbeleid

De emoties liepen soms hoog op bij deze vraag. De verschillende reacties liepen erg uiteen en toonden de verdeeldheid over de ideeën waarop vluchtelingen zouden moeten worden behandeld. Opvallend was dat onder de jongere participanten (onder de 30) er meer hang was naar het volledig openstellen van de grenzen dan de participanten van leeftijden daarboven. Participante T, een twintiger, roept tijdens het interview *“Why aren’t all borders open? Europe as a union is not united at all!”*, als ik haar vraag naar wat zij vindt over het Europese beleid ten opzichte van vluchtelingen. Zij licht daarbij toe dat de last oneerlijk verdeeld is, aangezien een aantal landen weinig of geen vluchtelingen toelaten. Ze betreurt dan ook dat het Zweedse beleid begin dit jaar is aangepast van volledig open naar gecontroleerde grenzen; ze is bang dat dit uiteindelijk zal leiden tot het sluiten van de grenzen, zoals in buurland Denemarken gebeurd is. *“Always keep them open. We have to do our part in the world. Let’s help everyone we can”*. Participant D is hier iets sceptischer over, al is hij het eens met haar dat de last oneerlijk verdeeld is over Europa. Hij vraagt zich af waarom vluchtelingen helemaal naar Zweden komen, terwijl zij in landen dichterbij waar zij vandaan komen ook veilig kunnen leven. *“Why don’t they stay there? What wrong with those countries? And when those countries have reached their full capacity, they can go to the countries next to them and eventually they’ll come to Sweden. I think that would make much more sense”*.

Participant E gaat wat verder in op hoe zij vindt dat het vluchtelingenbeleid zou moeten zijn. Ze is ontevreden over de hulp die vluchtelingen krijgen als ze nieuw het land binnenkomen. Niet alleen is er te weinig psychologische hulp voor deze vaak getraumatiseerde mensen, legt ze uit, maar worden zij niet goed begeleid in het integreren in de maatschappij. Zij pleit voor een systeem waarbij immigranten die al zo'n twintig jaar in Zweden leven samengebracht worden met vluchtelingen, aangezien zij hetzelfde proces hebben meegemaakt van een cultuur-switch en integreren. *"We are trying to teach them what it's like to live in Sweden, but it's on the edge, it's really just on the surface. These immigrants have had the experiences the refugees are having now and can help them cope with it. They are the people who can really make a change"*. Ze staat niet alleen in haar standpunt; hoewel geen andere participanten dit specifieke idee ter sprake hebben gebracht, lijkt iedereen het er over eens te zijn dat onvoldoende wordt gedaan aan hulp bij integratie en dat dit eigenlijk ten grondslag ligt van alle problemen.

5.2 Arbeidsmarkt en sociale voorzieningen

Aangezien de ideeën van de participanten over de invloed van vluchtelingen op de arbeidsmarkt en economie sterk in verband staan met die over de invloed die zij zouden hebben op sociale voorzieningen zoals de woningmarkt, gezondheidszorg en sociale zekerheid, bespreek ik ze samen in dezelfde paragraaf. Er is een duidelijke tweedeling over deze kwesties aanwezig. Aan de ene kant wordt er gezegd dat de vluchtelingen goed zullen zijn voor de arbeidsmarkt, omdat er een tekort aan werkende mensen is. Participant O is bijvoorbeeld erg positief over de stroom van vluchtelingen die op de arbeidsmarkt komen. Aangezien er veel jonge vluchtelingen het land binnenkomen, zal volgens een aantal van de geïnterviewden er een minder grote kloof ontstaan tussen de hoeveelheid mensen die bijdragen aan de samenleving en zij die ervan profiteren (door het ontvangen van een uitkering). Participant T zegt zelfs de Zweedse economie de vluchtelingen nodig heeft: *"In the long run Sweden needs refugees, since Swedes propagate to slow"*. Hetzelfde idee bestaat over de sociale voorzieningen als de woningmarkt, gezondheidszorg en sociale zekerheid. Enerzijds heerst de mening dat vluchtelingen ervoor zullen zorgen dat er meer balans komt, aangezien er vergrijzing aan het optreden is in Zweden en de nieuwe, jonge vluchtelingen ervoor zullen zorgen dat er meer belasting binnen komt om de pensioenen van te betalen. Aan de andere kant wordt gedacht dat de druk op die kwesties alleen maar groter zal worden, doordat er ook veel oudere, getraumatiseerde en/of arbeidsongeschikte vluchtelingen naar het land komen, waardoor de disbalans blijft of zelfs verslechterd

Daarnaast kaart participant J aan dat de komst van vluchtelingen een negatieve invloed zal hebben op de arbeidsmarkt, aangezien bedrijven geld krijgen om het salaris van vluchtelingen van te betalen, waardoor het voor de lokale bevolking lastiger zal zijn om (laag betaalde) baantjes te krijgen. Hij legt uit dat als hij een barista zou willen worden als bijbaantje, hij een kleine kans zou hebben om de bijbaan te krijgen als hij concurrentie heeft van een vluchteling. Dit werd genoemd door een aantal jongere participanten (onder de 25), maar als ik dit aankaartte bij interviews met oudere participanten zeiden ze dat dat niet waar kon zijn. Ik ben er helaas niet achtergekomen of het inderdaad zo is dat bedrijven geld krijgen om het salaris van vluchtelingen te betalen, maar het is in ieder geval een kwestie die leeft en de mening van een aantal participanten beïnvloedt.

5.3 Nationale hegemonie, leefbaarheid en veiligheid

Een enkeling geeft aan zich minder veilig te voelen, maar dat dit vooral komt door wat de media zegt. Verder vind vrijwel iedereen dat er sinds de vluchtelingenstroom niks veranderd is aan die kwetjes. Slechts twee participanten hebben aangegeven zelf een nare ervaring te hebben gehad met een vluchteling, maar zij gaven beiden aan dat zij zich daardoor niet minder veilig voelen. Een van hen benoemde dat het net zo goed een Zweed had kunnen zijn, zoals te lezen was in paragraaf 4.3.

Halverwege mijn verblijf in Zweden werd er door de Zweedse politie verkondigd dat vrouwen 's avonds niet alleen in het donker naar buiten zouden moeten gaan, om aanrandingen (door vluchtelingen) te vermijden. Als ik dit in een interview ter sprake bracht, kwamen er voornamelijke geschokte reacties, aangezien niemand zich onveilig voelde. Daarnaast vonden veel van hen het vreemd dat zij zich zouden moeten aanpassen aan het gevaar, in plaats dat het gevaar werd aangepakt. Daar weigerden zij zich naar te conformeren en zij lieten zich niet leiden door (opgelegde) angst.

5.4 Nationale identiteit

Als ik vraag naar welke veranderingen de participanten denken dat vluchtelingen met zich mee brengen wat betreft nationale identiteit, wordt er vooral grappend gesproken over de variaties in de keuken. Niemand lijkt bang te zijn dat de nationale identiteit verloren zal gaan, er wordt eerder gedacht dat er een 'extraatje' bijkomt. Een paar participanten noemen uit zichzelf dat cultuur en nationale identiteit sowieso dynamisch en fluïde zijn en dat zij daardoor hoe dan ook niet hetzelfde zouden zijn gebleven in de toekomst. Deze

participanten komen ook verder in de interviews over als erg universalistisch en gaan er vrij luchtig mee om. De enkeling die wat zwaarmoediger spreekt van de mogelijke invloed van vluchtelingen op de nationale identiteit, voelt zich ook meer verbonden met Zweden dan die meer universalistische personen.

Hoofdstuk 6 - Discussie en conclusie

De vraag die centraal stond in het onderzoek, luidde; 'hoe construeren autochtone Zweden in Stockholm een nationale identiteit en wat betekent dit voor hun houding ten opzichte van vluchtelingen'? Door middel van het opdelen van deze hoofdvraag in deelvragen is er tot een antwoord gekomen. Eerst zullen de antwoorden op de deelvragen besproken worden, waar het antwoord op de hoofdvraag uit voortvloeit.

De deelvraag die in hoofdstuk 3 behandeld werd, luidde 'Op welke manier geven autochtone Zweden in Stockholm inhoud en betekenis aan hun nationale identiteit'? Er kan geconcludeerd worden dat Zweden over het algemeen een universalistische notie van nationale identiteit hebben en vrij tolerant zijn tegenover buitenstaanders in de maatschappij, maar dat als het om het 'echt Zweeds-zijn' gaat, er een particularistischer karakter naar boven komt, waarbij toch nog wel waarde wordt gehecht aan de gedeelde culturele wortels. Er is ook een mooi parallel te vinden tussen de theorie besproken in hoofdstuk 1 en de empirie, wat betreft het idee dat (nationale) identiteit deels iets is wat je zelf ervaart en deels wat andere je opleggen (Barth 1998, Wodak 2009). Je kan je nog zo Zweeds voelen, als de rest dat niet vindt, ben je nooit volledig Zweeds. Dit laat zien hoe dynamisch nationale identiteit is en bevestigt dat identiteit niet alleen iets individueels is, maar in relatie staat tot een ander. Binnen dit onderzoek waren deze 'Anderen' de vluchtelingen die naar Zweden gekomen zijn. Wat me wel opviel, was dat de theorie van Liisa Malkki (1992) van vluchtelingen en het zijn van 'een natie in ballingschap' uit de empirische data complexer bleek te liggen. Zij benoemde dat vluchtelingen als een soort apart ras zouden worden behandeld en geen onderdeel van de eigen natie zijn. Zij zouden volgens de inwoners van het ontvangende land burger noch immigrant zijn en pas onderdeel van de samenleving zijn als zij een verblijfsvergunning hebben. In de interviews met participanten werd daarentegen nooit de verblijfsvergunning benoemd als voorwaarde om Zweed te worden en lag de nadruk meer op de moeite en bereidwilligheid van een vluchteling om te integreren.

Het beeld dat Zweden van hun eigen nationale identiteit hebben en die van de nationale identiteit van vluchtelingen staan in verband met elkaar, waarbij het belangrijk is om te onderzoeken op welke manier dat beeld van hen gecreeërd wordt. Daarom is dit in hoofdstuk 4 behandeld. Uit de literatuur is gebleken dat het beeld dat van vluchtelingen gevormd wordt vaak voornamelijk door de media beïnvloedt wordt, door een gebrek aan directe informatie (Esses 2013). Pas als er direct contact is geweest met vluchtelingen (of vanuit de omgeving), kan er een ander beeld gevormd worden dan dat wat de media te bieden heeft. Dit

bleek overeen te komen met de informatie die verschaft is tijdens het veldwerk. De tweede deelvraag luidde: 'Op welke manier komen autochtone Zweden in Stockholm in hun dagelijks leven in aanraking met vluchtelingen'? Er kan geconcludeerd worden dat, ondanks dat velen het als onbetrouwbaar ervaren, media toch de grootste bron van informatie blijven over de vluchtelingensituatie in Zweden. De deelvraag kan beantwoord worden met dat de media, kritisch bekeken en met een korrel zout genomen, de belangrijkste informatiebron vormt, maar dat de persoonlijke contacten die een kleiner deel van de participanten heeft gehad als veel betrouwbaarder en waardevoller worden ervaren.

Wanneer eenmaal duidelijk was hoe het beeld van vluchtelingen gevormd werd, kon er verder gekeken worden hoe dat de houding en het gedrag van Zweden tegenover vluchtelingen beïnvloedde. Esses (2013) legt uit dat als via de media het idee wordt verspreid dat vluchtelingen gelukszoekers zijn die misbruik willen van de sociale zekerheden en dat een tolerant vluchtelingenbeleid leidt tot het binnen laten van terroristen, het niet zo gek is als er angsten voor hen ontstaan onder de bevolking. Uit de empirische data bleek het echter wat complexer te liggen, aangezien een groot deel van de participanten zich bewust was van de invloed van media en daarom kritisch was over de informatie die zij op die manier hadden verschaft. In hoofdstuk 5 werd de deelvraag 'Wat is de houding van autochtone Zweden in Stockholm ten aanzien van vluchtelingen en het Zweedse vluchtelingenbeleid?' besproken. Het antwoord op deze vraag is niet eenduidig, daar er een tweedeling is over de invloed die vluchtelingen op de arbeidsmarkt en sociale voorzieningen zouden hebben. Echter klinkt er over het algemeen een vrij positief geluid over de komst van vluchtelingen, aangezien zij (in ieder geval op de lange termijn) een bijdrage kunnen leveren aan de Zweedse maatschappij op verschillende vlakken — economie, sociale zekerheid, cultuur. Hetgeen wat de vluchtelingencrisis veroorzaakt ligt dus niet bij de vluchtelingen zelf, maar aan het gebrek aan begeleiding en hulp bij integratie. Het Zweedse vluchtelingenbeleid is volgens velen wat dat betreft nog niet goed genoeg.

Ten slotte komen we tot het antwoord op de hoofdvraag; 'hoe construeren autochtone Zweden in Stockholm een nationale identiteit en wat betekent dit voor hun houding ten opzichte van vluchtelingen'? Onder andere doordat Zweden in Stockholm een overwegend universalistische notie van nationalisme hebben, is hun houding ten opzichte van vluchtelingen overwegend positief. Uiteraard spelen ook andere factoren een rol binnen het creëren van die houding, zoals bij deelvraag drie is besproken, maar de notie van nationale identiteit vormt wel een basis. Ik noem het overwegend universalistisch, aangezien er geen sprake is van

volledig particularisme of universalisme. Het is als een schaal van 'particularistisch', 'neutraal' tot 'universalistisch', waarbij Zweden aan de universalistischere kant zitten, maar particularisme zeker ook een rol speelt. Dit betekent in veel gevallen dat autochtone Zweden een open en positieve houding ten opzichte van vluchtelingen hebben. Bij degenen die in eerste instantie een negatievere houding lijken te hebben ten opzichte van hen, blijken na een dieper interview ook te vinden dat het probleem niet bij de vluchtelingen, maar aan het vluchtelingenbeleid ligt.

Bijlage 1 - Samenvatting in Engels

In this research I've been looking for an answer to the question how Swedes construct and perceive their national identity and how it influences their behavior towards refugees. To get to this answer, I made a distinction in three subsidiary questions, which are as follows:

- How do native Swedes perceive and construct their national identity?
- In what way are native Swedes exposed to refugees on a daily basis?
- What attitude do native Swedes have in relation to refugees and the Swedish refugee policy?

First of all, I did a literary research to discuss all the important theoretical factors that play a role within these questions. It shows what theoretical knowledge I took with me into the field to research how Swedes construct their national identity on the one hand and how that influences their attitude towards refugees on the other hand. Globalization and nationalism are two factors that are of great significance within the research, as they help explain how cultures got in contact with each other, how multicultural societies arose and how people reacted to such changes. Because of globalization, nations have gotten closer to each other, relatively. It has gotten easier to get in contact with the 'Other', to influence each other and spread cultural ideas. It also made it possible for refugees to easier get in contact with countries where they can flee to. The way people perceive their national identity can help explain why they react to refugees a certain way. There's made a distinction between a universalistic and particularistic notion of national identity. Particularists focus on cultural roots, shared history and a certain 'sameness', where universalists think ideological characteristics and civil rights are more important.

National identity is quite a complex term which needs some extra explanation. It is something dynamic, partly formed in cooperation with the (cultural, ethnic or national) 'Other'. It is also partly constructed by ones surroundings and community, as it teaches what is normal and what isn't. When refugees come into a nation, they can make it multicultural society, which means that several cultures coexist in one community. The majority sometimes fears the minority for the changes they might bring, even though culture and a group identity (like national identity) are dynamic and will not fall apart when 'Others' intrude (like refugees): it will adapt to the changes.

Why did I do this research in Sweden and not somewhere else, since it is a worldwide issue? Because Sweden is a big, thinly populated country and has taken in the most refugees per capita in all of the European Union. It is worldly known for its tolerant policy towards refugees and its open borders (even though that has changed in february, when the borders became controlled and partly closed). Because of this relatively tolerant policy and the relative large amount of refugees in Swedish society, the (possible) changes refugees bring are easier to measure.

To answer the question 'how do Swedes construct and perceive their national identity and how does it influence their behavior towards refugees?', I did interviews and participant observation with native Swedes. I tried to have participants of all ages, genders and political backgrounds to be able to represent the Swedish society. Of course this is never fully possible, especially not as an outsider, but it comes a long way. I analyzed all of the data I collected in the field and came to the following conclusions:

- Swedes have a rather universalistic notion of national identity, but in a range of 'particularistic' to 'universalistic', they aren't entirely on the right side, but somewhere closer to the middle. In order to achieve Swedish identity as a refugee it is found to most importantly speak the Swedish language, build a life in Sweden and try to integrate into Swedish society. A refugee, though, will probably never be found to be 'fully Swedish' by natives. Their children might be, because they will be born in Swedish society and will more naturally fit in that way.
- Swedes are exposed to refugees mostly through media. It is where they get practically all their information from about the refugee issue, even though they say they don't trust the media. Most people look for several sources they trust, to make sure the information is true. First-hand information through personal experience is thought to be the most valuable, but not many people have such experiences.
- A lot of Swedes are rather positive about the influence refugees might have on Swedish society. On the one hand there's a group of people who believe that the new flow of people will boost the economy and social security, but on the other hand there's the group who are afraid the refugees will take their jobs or drain social security. It seems though, that the problems within the refugee issue aren't caused by the refugees themselves, but by a lack of help and support with the integrating process.

Bijlage 2 – Reflectie

Het doen van veldwerk en de rol van onderzoeker hebben zijn me ontzettend goed bevallen. Ik had vooraf verwacht dat ik te verlegen zou zijn en het lastig zou zijn om contact te komen met mijn doelgroep, maar ik merkte dat omdat ik een doel had, het me juist gemakkelijk af ging. Het was voor mij daardoor een bevrijdende ervaring en heeft mij geholpen van bepaalde onzekerheden af te komen. Ik denk dat ik eigenlijk vrijwel niet was voorbereid op deze rol, aangezien ik geen idee had van wat ik kon verwachten als ik in het veld was. Toen het eenmaal zo ver was, heb ik het allemaal een beetje over me heen laten komen. Wat me wel echt goed geholpen heeft en ik erg blij mee was, is de tijdsplanning met concrete plannen om mensen te benaderen. Als ik dat ter plekke nog had moeten uitzoeken, was de drempel waarschijnlijk te hoog geweest om daadwerkelijk erop uit te gaan.

Wat ik wel erg lastig vond, was het verwerken van alle data. Ik had gepland om alle interviews en observaties binnen 24 uur uit te schrijven, maar dit was veel meer werk dan verwacht, waardoor het vaak langer bleef liggen. Dat zou ik een volgende keer zeker anders aanpakken. Voor mijn gevoel van de tijd die nodig was om de data te verwerken te kort in combinatie met de tijd die nodig was om data te verzamelen. Ik heb nog maar net genoeg data verzameld (naar mijn mening) en bij lange na niet genoeg verwerkt in de tien weken die ik ervoor had gekregen. Bij een volgende onderzoek van dezelfde tijdsduur zou ik een

kleiner onderwerp en een kleinere doelgroep kiezen, zodat ik de tijd optimaal kan benutten en meer kwaliteit kan afleveren.

Tot was het schrijven van deze thesis een vrijwel onmogelijke opdracht. De combinatie van de hoge werkdruk, pfeiffer, epileptische aanvallen en stress hebben me bijna genekt. Ik ben dan ook niet helemaal tevreden over een aantal onderdelen van de thesis en ik had het graag beter gedaan, maar daar was door mijn situatie niet genoeg tijd voor. Ik ben me bewust van een aantal vlakken waar ik tekort ben geschoten in het onderzoek en de thesis zelf, zoals de omvang, soms de diepgang en het aansluiten van het theoretisch kader op de empirie, maar heb geprobeerd het beste te maken van deze alles behalve ideale situatie en hoop dat dit ook meegenomen zal worden in de beoordeling.

Bijlage 3 – Literatuurlijst

Anderson, B.

2006. *Imagined Communities*. London: Verso London.

Appadurai, A.

2000. *Grassroots Globalization and the Research Imagination*. Durham: Duke University Press.

Appadurai, A.

2006. *Fear of Small Numbers: an Essay on the Geography of Anger*. Durham: Public Planet Books.

Barth, F.

1998. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Long Grove: Waveland Press, Inc.

Boeije, H.

2005. *Analyseren in Kwalitatief Onderzoek: Denken en Doen*. Amsterdam; Boom Lemma Uitgevers.

DeWalt, K., Dewalt, B.

2011. *Participant Observation: A Guide for Fieldworkers*. Plymouth; Altamira Press.

Eriksen, T.

2010. *Ethnicity and Nationalism; Anthropological Perspectives*. New York: Pluto Press.

Esses, V. M.

2013. *Uncertainty, Threat, and the Role of the Media in Promoting the Dehumanization of Immigrants and Refugees*. *Journal of Social Issues*, 69 (3): 518-536

Fontefrancesco, M. F.

2012. *Thirty Years of Multiculturalism and Anthropology*. *Slovene Anthropological Society*, 18 (3): 59–62.

Ghorashi, H.

2003. *Ways to Survive, Battles to Win: Iranian Women Exiles in the Netherlands and the United States*. New York: Nova Science Publishers, Inc.

Ghorashi, H.

2009. *Polariseren in het Nederland van nu betekent olie op het vuur*. Amsterdam: B.V. Uitgeverij SWP.

Golubovic, Z.

2010. *An Anthropological Conceptualisation of Identity*. *Synthesis Philosophica*, 1 (2011): 25–43.

Gupta, A., Ferguson, J.

1992. *Beyond "Culture": Space, Identity, and the Politics of Difference*. *Cultural Anthropology*, 7 (1); 6-23.

Harrel-Bond, B.E., Voutira, E.

1992. *Anthropology and the Study of Refugees*. *Anthropology Today*, 8 (4); 6-10.

Hedetoft, U., Hjort, M.

2002. *The Postnational Self: Belonging and Identity*. Minneapolis; University of Minnesota Press.

Kottak, C. P.

2001. *Cultural Anthropology; Appreciating Cultural Diversity*. Michigan: University of Michigan.

Leoussi, A.S.,

2001. *Encyclopaedia of Nationalism*. New Brunswick; Transaction Publishers.

Lewin-Epstein, N., Levanon, A.

2005. *National Identity and Xenophobia in an Ethnically Divided Society*. *International Journal on Multicultural Societies*, 7 (2); 90-118.

Löden, H.

2008. *Swedish: Being or Becoming? Immigration, National Identity and the Democratic State*. *International Journal of Social Sciences*, 3 (4); 257-264

Malkki, L.

1992. *National Geographic: the Rooting of Peoples and the Territorialization of National Identity Among Scholars and Refugees*. California: University of California.

Nordstjernan.

2015. *Sweden closes its doors*. www.nordstjernan.com/news/sweden/7251. Geraadpleegd: januari 2016

Ritzer, G.

1993. *The McDonaldization of Society*. Los Angeles: Pine Forge Press.

Sandelind, C.

2012. *The Renaissance of Nationalism and Attitudes to Immigration in Europe*. Sheffield: University of Sheffield.

Sandelind, C.

2015. *National identity plays a key role in determining whether people view immigration as a threat.* Londen; Europp.

SCP (Sociaal Cultureel Planbureau)

2010. *Actuele maatschappelijke ontwikkelingen 2010: Een bijdrage aan het waarderen en selecteren van informatie ten behoeve van toekomstige archieven.* Den Haag; Textcetera.

The Local.

2015. *Swedes now want fewer refugees, poll says & Swedish municipalities 'can take more refugees'.* www.thelocal.se/20151225/swedes-now-want-fewer-refugees-poll-says & www.thelocal.se/20160103/swedish-municipalities-can-take-more-refugees. Geraadpleegd: januari 2016.

Turner, T.

1993. *Anthropology and Multiculturalism: What Is Anthropology That Multiculturalists Should Be Mindful of It?* American Anthropological Association, 8 (1993); 411-429.

Vertovec, S.

2011. *The Cultural Politics of Nation and Migration.* Annual Review of Anthropology, 40 (2011): 241-256

Wente, M.

2011. *Sweden's ugly immigration problem.* www.theglobeandmail.com/opinion/swedens-ugly-immigration-problem/article26338254. Geraadpleegd: januari 2016.

Wimmer, A., Glick Schiller, N.

2002. *Methodological nationalism and beyond: nation-state building, migration and the social sciences.* Global Network, 4 (2002): 301–334.

Wimmer, A.

2009. *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity.* Cambridge: Cambridge University Press.

Wimmer, A.

2010. *Explaining xenophobia and racism: a critical review of current research approaches.* Routledge: Ethnic and Racial Studies Routledge.

Wodak, R., de Cillia, R., Reisigl, M., Liebhart, K.

2009. *The Discursive Construction of National Identity.* Edinburgh: Edinburgh University Press.

❖ Bijlage 4 – Topic- en vragenlijsten

Per deelvraag zijn de bijbehorende topics te zien; bij de topics de bijbehorende vragen. Op elk antwoord op de vragen kan doorgevraagd worden.

Introductie

- Voorstellen
- Onderwerp van het onderzoek uitleggen
- Reden van het interview uitleggen
- Belang het interview voor onderzoek
- Belang de mening van de participant
- Controle van de participant over het interview benadrukken
- Anonimiteit garanderen
- Toestemming vragen met informed consent
- Toestemming vragen voor geluidsopnames en/of schriftelijk bijhouden van het interview
- Verloop interview uitleggen
- Naam, leeftijd en politieke voorkeur van de participant vragen

Deelvraag 1: *Op welke manier geven autochtone Zweden in Stockholm inhoud en betekenis aan hun nationale identiteit?*

Topics:

- Zweedse nationale identiteit
- Autochtonen en allochtonen
- Universalisme en particularisme
- Culturele wortels
- Zweedse geschiedenis
- Normen en waarden
- Dagelijks leven

Vragen:

- Als ik het woord 'nationalisme' noem, waar denkt u dan aan?
 - En waar denkt u aan bij 'Zweeds nationalisme'?

- In hoeverre voelt u zich verbonden met de Zweedse nationaliteit?
- Wat verstaat u onder het hebben van een nationale identiteit?
- In hoeverre voelt u zich verbonden met uw medeburgers?
- Wat zou u graag willen veranderen aan uw medeburgers?
- Wat maakt het dat u zich een burger van Zweden voelt?
 - Identificeert u zich meer als een wereldburger, Europese burger of als een Zweed?
 - Wat betekent het zijn van een wereldburger volgens u?
 - Wat betekent het zijn van een Europese burger volgens u?
 - Wat maakt dat u zich niet als een burger van Zweden identificeert?
- Kunt u een voorbeeld geven van hoe uw Zweedse burgerschap tot uiting komt?
 - Kunt u voorbeelden geven van de manier waarop medeburgers zijn burgerschap uiten?
 - Wat vindt u van de manier waarop medeburgers hun burgerschap uiten?
 - Op welke momenten denkt u aan uw nationaliteit of wordt u er aan herinnerd?
 - Op welke momenten bent u trots op uw land of om zich een Zweed te noemen?
 - Op welke momenten bent u minder trots om zich een Zweed te noemen?
- Als ik zeg 'Zweedse cultuur', waar denkt u dan aan?
 - Wat zijn volgens u de belangrijkste gebeurtenissen in de geschiedenis die de hedendaags Zweden hebben gevormd?
 - Wat zijn volgens u de belangrijkste gebeurtenissen in de afgelopen paar jaar die hedendaags Zweden hebben gevormd?
 - In hoeverre geven nationale feestdagen u een extra 'Zweeds' gevoel?
 - Op welke andere momenten bent u zich extra bewust van uw nationale identiteit?
 - Wat zijn typisch Zweedse normen en waarden en hoe belangrijk vindt u die zelf?
 - Hoe wordt volgens u de Zweedse nationale identiteit geuit in het dagelijks leven aan de hand van die normen en waarden?
 - Hoe zijn Zweden volgens u in de sociale omgang (bijvoorbeeld spontaan, gesloten, verlegen)?
 - In hoeverre heeft Zweden zijn eigen 'gebruiken', welke zijn dit en doet u hier aan mee? Waarom wel/niet?
- Waarmee onderscheid de Zweedse nationale identiteit zich van anderen?

- Hoe voelt u zich ten opzichte van andere nationaliteiten en culturen?
- Welke cultuur ziet uw als minderwaardig aan uw eigen cultuur en waarom?
- Hoe vindt u dat de Zweedse nationaliteit eruit zou moeten zien?
- Hoe zou u de perfecte Zweed omschrijven?
- 'Je bent pas een echte Zweed als...', vul aan?
- Hoe denkt u over de integratie van vluchtelingen ?
 - In hoeverre moet een vluchteling geïntegreerd zijn om een Zweedse burger te worden? Kan dat überhaupt wel?
 - Als een vluchteling afwijkende normen en waarden heeft, hoe kan hij of zij dan nog wel een Zweedse burger worden?
 - In hoeverre moet een vluchteling dezelfde ideeën hebben over bijvoorbeeld religie, homorechten en vrouwenrechten?
 - In hoeverre is het van belang dat een vluchteling de Zweedse taal spreekt?
 - In hoeverre is de tijd die een vluchteling in het land heeft gewoond van belang om te integreren en Zweedse burger te kunnen worden?
 - Welke andere factoren spelen er volgens u mee die bepalen of een vluchteling geïntegreerd is en een Zweedse burger kan worden?
 - Wat zijn volgens u 'dealbreakers', ofwel redenen om iemand niet in Zweden toe te laten?

Deelvraag 2: *Op welke manier komen autochtone Zweden in Stockholm in hun dagelijks leven in aanraking met vluchtelingen?*

Topics:

- Vluchtelingen
- Beeldvorming van vluchtelingen
- Dagelijks leven
- Vluchtelingen in de media
- Contact met vluchtelingen
- Persoonlijke ervaringen met vluchtelingen
- Ervaringen van omgeving met vluchtelingen

Vragen:

- Hoe zag uw dagelijks leven eruit voor de vluchtelingenstroom?
 - Hoe zou u uw gevoel van veiligheid omschrijven?
 - Hoe zou u uw gevoel van saamhorigheid in de samenleving omschrijven?
- (Hoe) is uw dagelijks leven veranderd sinds de vluchtelingenstroom?
 - Hoe zou u uw gevoel van veiligheid omschrijven?
 - Hoe zou u uw gevoel van saamhorigheid in de samenleving omschrijven?
- Hoe komt u aan informatie over vluchtelingen?
 - In hoeverre gaat u zelf op zoek naar informatie over vluchtelingen? Waar zoekt u dan?
 - Heeft u wel eens een lezing of andersoortige informatiebijeenkomst bijgewoond over vluchtelingen en hoe heeft u dat ervaren?
 - In hoeverre komt uw informatie over vluchtelingen vanuit de overheid?
 - Wat zegt de politieke partij die u aanhangt over vluchtelingen?
 - In hoeverre komt uw informatie over vluchtelingen vanuit de media?
 - Wat zeggen de media volgens u over vluchtelingen? Bent u het daarmee eens?
- Heeft u direct contact (gehad) met vluchtelingen?
 - In hoeverre komt u u vluchtelingen tegen op straat of in de winkel?
 - In hoeverre komt u vluchtelingen tegen in uw wijk?
 - In welke andere situaties komt u in aanraking met vluchtelingen?
 - In hoeverre heeft u persoonlijk contact gehad met vluchtelingen (gesprek)?
 - Hoe heeft u dit ervaren?
- In hoeverre heeft uw omgeving ervaring met vluchtelingen?
 - Op welke manier hebben zij contact gehad met vluchtelingen?
 - Hoe hebben zij dit ervaren?
 - Welke invloed heeft dit gehad op uw beeld over vluchtelingen?
- Hoe reageert uw directe omgeving (vrienden en familie) op de vluchtelingenstroom?
 - Hoe reageert uw leefomgeving (wijk, werk, sport) op de vluchtelingenstroom?
 - Zijn zij positief, negatief, bezorgd, of er misschien helemaal niet mee bezig?
 - Bent u het eens met de manier waarop uw leefomgeving en directe omgeving op vluchtelingen reageren?

- Wat is volgens u de juiste reactie op de vluchtelingenstroom?
- In hoeverre komt deze reactie volgens u daadwerkelijk voor en wat vindt u daarvan?

Deelvraag 3: *Wat is de houding van autochtone Zweden in Stockholm ten aanzien van vluchtelingen en het Zweedse vluchtelingenbeleid?*

Topics:

- Mening over aanwezigheid van vluchtelingen in Zweden
- Mening over het vluchtelingenbeleid (vorig jaar en nu) van Zweden
- Mening over het vluchtelingenbeleid in Europa
- Invloed van vluchtelingen op arbeidsmarkt
- Invloed van vluchtelingen op sociale voorzieningen
- Invloed van vluchtelingen op nationale veiligheid en leefbaarheid
- Invloed van vluchtelingen op nationale identiteit
- Invloed van vluchtelingen op dagelijks leven

Vragen:

- Hoe ervaart u de aanwezigheid van vluchtelingen met betrekking tot de verzorgingsstaat?
 - Hoe ervaart u de aanwezigheid van vluchtelingen met betrekking tot de banensector
 - Hoe ervaart u de aanwezigheid van vluchtelingen met betrekking tot de economie;
 - Hoe ervaart u de aanwezigheid van vluchtelingen met betrekking tot de nationale veiligheid?
- Wat is uw mening over de aanwezigheid van vluchtelingen in Zweden?
 - Ervaart u de aanwezigheid van vluchtelingen als positief, neutraal of negatief?
 - Wat vindt u een nadeel aan de aanwezigheid van vluchtelingen?
 - Wat vindt u een voordeel aan de aanwezigheid van vluchtelingen?
- Hoe komt uw mening over vluchtelingen tot uiting in het dagelijks leven?
 - Gaat u wel eens naar demonstraties? Zo ja, welke?
 - In hoeverre bent u actief in het maatschappelijke debat over vluchtelingen?
 - Als u een vluchteling zou tegen komen, wat zou u dan tegen hem of haar willen zeggen?
- Wat vindt u van het Zweedse vluchtelingenbeleid zoals dat in 2015 gevoerd werd?

- Wat vindt het aantal Zweden die van mening zijn veranderd over het openhouden van de grenzen (dus nu wel de grenzen willen sluiten)?
- Wat vindt u van het Zweedse vluchtelingenbeleid zoals dat nu gevoerd wordt?
 - Wat vindt u ervan dat in Zweden sinds januari de grenzen worden gecontroleerd?
 - Hoe denk u over het sluiten van de Zweedse grenzen?
 - Hoe zou het Zweedse vluchtelingenbeleid volgens u moeten zijn?
 - Wat moet er in de toekomst volgens u gebeuren met de Zweedse grenzen?
- Wat vindt u van het Europese vluchtelingenbeleid?
 - Hoe zou het Europese vluchtelingenbeleid moeten zijn?
- In hoeverre ervaart u de aanwezigheid van vluchtelingen als een bedreiging?
 - In hoeverre heeft u het gevoel dat de vluchtelingenstroom invloed heeft op uw positie in de arbeidsmarkt?
 - In hoeverre heeft u het gevoel dat de vluchtelingenstroom invloed heeft op uw positie binnen de sociale voorzieningen en sociale zekerheid?
 - In hoeverre heeft u het gevoel dat de vluchtelingenstroom invloed heeft op de manier waar op of op de hoeveelheid gezondheidszorg die u kunt ontvangen?
 - In hoeverre heeft u het gevoel dat de vluchtelingenstroom de nationale leefbaarheid beïnvloed?
- In hoeverre zouden vluchtelingen volgens u invloed kunnen uitoefenen op de nationale identiteit en cultuur?
 - Wat zou u vinden van de eventuele invloed van vluchtelingen op de nationale identiteit en cultuur?
 - In hoeverre wilt u zich vast blijven houden aan uw nationale identiteit zoals die nu is?
- In hoeverre heeft u veranderingen opgemerkt in het straatbeeld sinds de vluchtelingenstroom? Zo ja, welke en wat vindt u daarvan?
- In hoeverre heeft u veranderingen opgemerkt in de uiting van de Zweedse nationale identiteit? Zo ja, welke en wat vindt u daarvan?

Afsluiting

- Korte samenvatting geven van het interview
- Bedanken

- Vragen hoe de participant het interview heeft ervaren
- Vragen of de participant nog suggesties heeft voor volgende interviews
- Vragen of de participant nog eens gecontacteerd mag worden voor een eventueel vervolginterview
- Nogmaals bedanken en afscheid nemen